

■ ***Leerateliers Verdiepingsomgeving ZSM Jeugd, Gezin en Zeden***

Reflectie op basis van drie leerateliers in Noord-Holland, Limburg en Midden-Nederland

Auteurs

Sietske Dijkstra

Lous Krechtig

Anneke Menger

Februari 2017

COLOFON

Het Kenniscentrum Sociale Innovatie van de Hogeschool Utrecht is een bundeling van een aantal lectoraten op gebied van zorg en welzijn, sociaal beleid, maatschappelijke participatie, ondersteuning en dienstverlening, arbeid, recht en veiligheid. Het doel van het Kenniscentrum is om kennis te ontwikkelen, te bundelen en over te dragen ten behoeve van onderwijs en praktijk.

Wij danken de deelnemers van de drie leerateliers, hun begeleidingsteams en voorbereidende teams en de werkgroep contextgericht werken voor de plezierige samenwerking. Wij voerden een aantal inspirerende gesprekken met officier JGZ, Isabeth Mijnaerends die namens de opdrachtgever als gesprekspartner optrad. Waardevol waren ook onze reflectiegesprekken met Ellen van Veenen (om) van de landelijke werkgroep die diverse malen de leerateliers bezocht. Verder bedanken wij diverse personen die commentaar gaven op een conceptversie van dit rapport: Karina Rauh (Cap Gemini), Brigitte de Zwaan (landelijk om), Reinoud den Haan (om, Utrecht), Leanne Sixma (projectsecretaris leeratelier Utrecht) en Marie-Louise Maarseveen (om, Utrecht).

Auteurs

Sietske Dijkstra
Lous Krechtig
Anneke Menger

Jaar van uitgave
2017

Kenniscentrum Sociale Innovatie, Hogeschool Utrecht
Lectoraat Werken in gedwongen kader
Padualaan 101 – 3584 CS Utrecht
Telefoon secretariaat: 088-4817090
www.socialeinnovatie.hu.nl
www.hu.nl

Inhoudsopgave

1.	INLEIDING, KADER EN OPDRACHT	3
2.	DRIE VOORBEELDEN UIT DRIE LEERATELIERS	6
3.	REFLECTIE OP NEGEN THEMA'S EN KENNISBASIS	8
4.	REFLECTIE OP PROFESSIONALITEIT, PROFESSIONELE KENNIS EN PROFESSIONEEL HANDELEN	9
5.	VERSTERKEN KENNISPOSITIE: PATRONEN ZIEN IN PLAATS VAN INCIDENTEN	11
6.	IMPLICATIES DOORDENKEN VAN HERMELDING EN RECIDIVE	15
7.	MINDSET, CREATIEF AFDOEN EN HANDELINGSREPERTOIRE	16
8.	SPELEN MET TIJD EN CAPACITEIT	17
9.	HANDVATTEN OM DUURZAAM TE VERDIEPEN	19
10.	IMPACT OP REGULIERE AANPAK EN INBEDDING IN ZSM	21
11.	WERKEN AAN KADERS VOOR FINANCIERING EN GEDEELD PROFESSIONALISERINGSBELEID	22
12.	VERVOLG NA DE LEERATELIERS	23
13.	SLOT: VERHOGEN PROFESSIONELE STANDAARD EN ACCENT OP DUURZAAM WERK	25
14.	NAWOORD	27
15.	LITERATUUR	28
16.	BIJLAGE 1 OVERZICHT AANBEVELINGEN REFLECTIERAPPORT	30

1. Inleiding, kader en opdracht

Door de ontwikkeling van ZSM zijn ketenpartners beter gaan samenwerken, maar er is een focus op 'snel afdoen' ontstaan. De ambitie is voor kwetsbare slachtoffers en verdachten meer betekenisvol te werken door te verdiepen en meer tijd te nemen om maatwerk te leveren. Daarom vonden van februari 2016 tot eind november 2016 er in een pilot drie experimenten plaats in de vorm van leerateliers verdiepingsomgeving Jeugd Gezin en Zeden: in Noord-Holland (Haarlem, periode februari tot medio april), Limburg (Maastricht, periode mei tot juli) en in Midden-Nederland (Utrecht, periode eind augustus tot eind november). De eerste twee leerateliers besloegen acht weken fulltime, het derde leeratelier duurde 12 weken en vond twee maal per week 's middags plaats. De leerateliers werden landelijk begeleid door een stuurgroep en regionaal voorbereid en gevolgd door een begeleidingsgroep. Voorafgaand aan de leerateliers zijn er startbijeenkomsten gehouden en alle drie leerateliers sloten af met een evaluatiebijeenkomst. De leerateliers richtten zich op jeugdigen die betrokken zijn bij een delict als dader, verdachte, slachtoffer of anderszins betrokkene, en op huiselijk geweldzaken waarbij kinderen of jongeren betrokken zijn. De aandacht die er voor jeugdige verdachten was, verschilde per leeratelier. In Noord-Holland werden alle jeugdige verdachten in principe besproken in het leeratelier. Een voorbeeld:

Een minderjarige die opnieuw een jeugddelict had gepleegd. Er was al een flinke justitiële documentatie, de officier wilde voorgeleiden. Na verdieping, een gesprek met ouders over hun wensen en opvattingen, het opzoeken van zorgplannen die er al lagen, en contact met werkgever (waar hij kon blijven, maar als hij in de bak zit raakt hij dat werk kwijt), wordt besloten het zorgplan nog eens goed aan te scherpen en ervoor te zorgen dat dat ook echt in werking wordt gezet. De jongere is niet voorgeleid.

Uitgangspunt is dat er bij jonge daders eerst aandacht is voor hoe zij buiten het strafrecht kunnen worden gehouden. In Limburg bestond al een jeugdoverleg op ZSM, waar alle jeugdige verdachten werden besproken. Het leeratelier werd hier rechtstreeks aan gekoppeld: voorafgaand aan het al bestaande overleg werd er gesproken over een aantal zaken die daarvoor speciaal waren uitgekozen. Het overleg hierover was duidelijk anders dan het reguliere jeugdoverleg. Het belangrijkste verschil zat hem in de insteek: bij het reguliere overleg werd gezocht naar de beste juridische afdoening, bij de leeratelierzaken kwam juist ook het zorgperspectief aan de orde en werd er breder gezocht naar de beste aanpak, de optimale combinatie van straf en zorg. Ook werd er gecheckt hoe de zorg die er al op zat, liep. Bureau jeugdzorg is in Limburg standaard deelnemer aan ZSM, dus ook aan het jeugdoverleg. Voor het leeratelier was Halt extra deelnemer. In Midden Nederland werden er weinig jeugdzaken besproken in het leeratelier.

In het leeratelier Limburg werden ook zaken rond verwarde personen en personen met een verstandelijke beperking (vb) expliciet meegenomen. Het Noord-Hollandse leeratelier had een begeleidingsgroep met vertegenwoordigers van alle ketenpartners.

Politie & SHN deden procesbegeleiding dat door Cap Gemini dagelijks ondersteund werd vanuit het landelijk programma ZSM politie, onder andere bij de verwerking van casussen in ketenkaarten.

Het Limburgse en Utrechtse leeratelier hadden de voorbereiding en procesbegeleiding belegd bij een begeleidingsgroep. Utrecht had vaste voorzitters vanuit het OM, die daarvoor een korte training hadden gekregen, en de ondersteuning door een projectsecretaris.

In de volgende tabel 1 wordt een schetsmatig overzicht gegeven van de overeenkomsten en verschillen van de drie leerateliers op hoofdkenmerken.

Figuur 1: Overeenkomsten en verschillen van de drie verdiepende leerateliers op hoofdkenmerken

Plaats	Noord-Holland: Haarlem	Limburg: Maastricht	Midden Nederland: Utrecht
Duur en omvang leeratelier	Vijf dagen per week, hele dag duur: acht weken	Vijf dagen per week, hele dag duur: acht weken	Twee dagen per week anderhalf uur duur: 12 weken
Aard verbinding met ZSM	Indirecte verbinding met ZSM, in zelfde gebouw	Indirecte verbinding ZSM, in zelfde gebouw	Directe verbinding met ZSM in leeratelier
Technologische ondersteuning	ICT ondersteuning politie	Beperkte ICT ondersteuning	Online casusomgeving
Vorbereiding en uitvoering	Begeleidingsgroep Procesbegeleiding en invullen ketenkaart Cap Gemini	Begeleidingsgroep	Vorbereidingsgroep en projectsecretariaat
Voorzittersrol	Voorzitter Cap Gemini en VHH	Voorzitter begeleidingsgroep	Voorzitter OM
Vorbereiding op casus en zoeken naar contextinformatie	Gemeenschappelijke voorbereiding	Gemeenschappelijke voorbereiding	Vorbereiding casus individueel/afzonderlijk
Selectie en aard casussen	Jeugd en HG zaken	Jeugd en HG zaken, verwarde personen, lvb	Vooraf HG zaken
Aantal behandelde zaken	102 zaken	100 zaken	28 zaken

De bedoeling van de leerateliers is het vergroten van veiligheid en veerkracht van kwetsbare daders, slachtoffers en belangrijke derden. De pilots zijn opgezet om een nieuwe vorm van samen werken bij ZSM te ontwikkelen.

Openbaar Ministerie (OM), politie, 3RO, Raad voor de Kinderbescherming (RvdK), Slachtofferhulp Nederland (SHN), allen vaste partners op ZSM, zijn aangevuld met andere partners zoals Halt, Veilig Thuis, soms maatschappelijke opvang, WSG en het Veiligheidshuis (VHH).

Het KSI van de Hogeschool Utrecht rapporteerde over de leeropbrengsten van alle drie leerateliers (Dijkstra, Krechtig en Menger, 2016a, 2016b, 2017a). De sluitsteen is dit korte overkoepelende reflectieverslag (2017b) dat een aantal kernthema's bevat waarin telkens per kernthema een aanbeveling wordt gedaan.

Het lectoraat Werken in een justitieel kader van het Kenniscentrum Sociale Innovatie van de Hogeschool Utrecht (HU) heeft twee opdrachten in dit project:

- a. ondersteunen van het zoek- en ontwikkelproces door aanwezig te zijn bij een aantal bijeenkomsten van het leeratelier, mee te denken, te ondersteunen bij de systematische reflectie op casuïstiek en bij te dragen aan het ontwikkelen van nieuwe denkwijzen.
- b. onderzoeken: evaluatief onderzoek naar leeropbrengsten: wat er is gebeurd en wat dat heeft opgeleverd. Het onderzoek moet een antwoord geven op de leervragen die bij de start zijn geformuleerd.

Het gaat hier om een onderzoek 'light' en coaching on the job, zoals beschreven in de offerte van *maart 2016*. Daarin is opgenomen: aanwezigheid bij een aantal leeratelierbijeenkomsten, interviews met deelnemers aan het leeratelier en een rapportage over de leeropbrengsten van de drie leerateliers. Het geheel wordt afgesloten met een korte overkoepelende reflectie. Voordat we verder ingaan op de reflectie, worden er eerst drie casussen beschreven uit de leerateliers.

2. Drie voorbeelden uit drie leerateliers

Casus 1: een verstandelijk beperkte persoon

Een man van 61 wordt aangehouden wegens diefstal van drie blikjes cola. De winkel heeft 181 euro boete uitgeschreven en een winkelverbod opgelegd. De man maakt een verwarde indruk.

Zonder leeratelier zou deze zaak waarschijnlijk afgedaan zijn met een boete. De trigger om de zaak bij het leeratelier te bespreken is dat het gaat om een verstandelijk beperkte persoon. De informatie die is verzameld:

Het gaat om een verwarde zwakzinnige man. Met het ouder worden, wordt ook zijn netwerk ouder. Hij woonde bij moeder, moeder is onlangs overleden, hij woont nu alleen. Een schoonbroer deed zijn financiën, maar die kreeg een hersenbloeding. De buurvrouw kookte voor hem maar de buurvrouw brak haar been en belandde in het ziekenhuis. Dus het beeld is: deze man functioneerde dankzij een steunend netwerk, nu dat wegvalt, dreigt de man om te vallen.

De acties die zijn ondernomen vanuit het leeratelier:

De wijkagent gaat samen met de ouderenwerker praten met meneer.

Via de WMO zijn er 'ouderenmaatjes'. Dat wil meneer wel.

De wijkagent is bij de winkel langs geweest en heeft afgesproken dat als meneer samen met zijn maatje komt, dat hij dan de winkel in mag. ("Ze zeiden: dan gaat hij toch naar de Aldi, maar daar verkopen ze geen 'echte cola' en dat was voor hem de traktatie van de week.")

Er is contact geweest met het wijkteam, afspraak is dat ze twee keer per week bij hem langsgaan.

Casus 2: een jeugdige verdachte

Een jongen van 15 wordt aangehouden wegens diefstal. Hij gaat niet naar school, er zijn grote problemen thuis, er is een gezinsvoogd. De trigger om de zaak bij het leeratelier te bespreken is dat het gaat om een jeugdige met veel problemen. Er wordt contact gezocht met de gezinsvoogd. Deze vertelt dat de jongen uit huis geplaatst gaat worden. Zij is van mening dat de jongen echt op korte termijn een dagbesteding nodig heeft om uit handen van de politie te blijven. In het leeratelier is met HALT bekeken of er meteen gestart kon worden met het maximale aantal uren, zodat er meer ritme in de dag van de jongen komt. Dat kon. Het OM heeft meteen de volgende dag een 'corrigerend gesprek' gevoerd met de jongere. In deze zaak is er sprake van intensivering van de aanpak.

Casus 3: kindermishandeling

Een vrouw van 58 wordt aangehouden wegens mishandeling van haar verstandelijk beperkte dochter van negen. De burens hebben de politie gebeld, die geven aan dat het vaker gebeurt. De vrouw is niet de biologische moeder, het kind is van haar ex-partner, een Gambiaanse Nederlander, die het kind in de periode dat hij met mevrouw getrouwd is in Gambia heeft verwekt met, volgens zeggen, de bedoeling om het kind mee naar Nederland te nemen.

De vrouw krijgt een contactverbod. Het kind verblijft tijdelijk bij vader die een kamer in een opvanghuis heeft.

De zaak gaat naar het leeratelier omdat onhelder is wie het gezag uitoefent (formeel ligt het gezag bij de moeder in Gambia), waar het kind in de toekomst kan wonen en de vraag is of mevrouw hulp nodig heeft en of er een omgangsregeling moet komen.

In het leeratelier wordt besloten dat de Raad een verzoek indient tot voorlopige voogdij. Die wordt de volgende dag toegewezen aan de William Schrikker Stichting. De zaak wordt in doorgeagendeerd. (Begin november heeft het leeratelier contact met de voogd, meisje woont nog steeds bij vader. Vader werkt goed mee en is betrouwbaar in de afspraken. Zij hebben geen contact met de vrouw.)

De reclassering spreekt twee keer met mevrouw. Er komt een ingewikkeld verhaal naar boven. Zij is in 2002 in Gambia getrouwd met meneer, in 2004 komt hij naar Nederland. Omdat zij geen kinderen kon krijgen, is hij in 2007 naar Gambia gegaan om 'voor haar een kind te verwekken' bij een Gambiaanse vrouw. Na de geboorte van het kind duurt het nog zeven jaar voordat het meisje naar Nederland komt. Inmiddels zijn meneer en mevrouw gescheiden, hij woont dan nog wel bij haar. (In 2016 krijgt hij een kamer, via het Leger des Heils.)

Het meisje is zwakbegaafd (IQ 56), heeft gedragsproblemen en is niet zindelijk. Mevrouw heeft grote moeite met de opvoeding. Er is nog geen plaats bij het speciaal onderwijs, zij zegt geregeld hulp te hebben gevraagd maar niet gekregen.

Vader heeft gezegd dat hij het meisje mee wil nemen naar Gambia, haar daar achterlaat en een ander kind mee terug wil brengen voor mevrouw.

Dat laatste wordt bevestigd door Veilig Thuis.

In het leeratelier zijn grote zorgen over de veiligheid van het meisje. Waar aanvankelijk de zorg en de buikpijn zich concentreerde op de opvoedingssituatie bij moeder, verschuift die nu richting vader. Hoe veilig is het meisje bij vader? Ze lijkt een 'pakketje' dat wordt meegenomen en afgeleverd.

Besloten wordt om de zorgen te delen met de WSS. Besloten wordt ook om een signaal af te geven naar het team mensenhandel.

3. Reflectie op negen thema's en kennisbasis

Deze reflectie is tot stand gekomen op basis van de observaties bij de drie leerateliers, coaching on the job, de 31 interviews die er tussentijds zijn gehouden met deelnemers, de bijdragen aan de reflectiebijeenkomsten en de evaluaties, een reflectiebijeenkomst met leden van de landelijke werkgroep en vertegenwoordigers van verschillende ZSM-organisaties en vier gesprekken met de opdrachtgever. Daaruit zijn de volgende negen overkoepelende thema's geselecteerd die in deze volgorde in deze reflectie worden behandeld:

- reflectie op professionaliteit en professioneel handelen
- het versterken van de kennispositie
- reflectie op hermelding en recidive
- implicaties doordenken van hermelding en recidive
- mindset, creatieve afdoening en het versterken van het handelingsrepertoire
- spelen met tijd en capaciteit
- handvatten om duurzaam te verdiepen
- impact op aanpak en inbedding bij ZSM,
- werken aan kaders voor financiering en gedeeld professionaliseringsbeleid en een
- korte vooruitblik op het vervolg na de leerateliers.

Tot slot wordt in een korte beschouwing aangegeven op welke wijze de professionele standaard verhoogd kan worden in een vervolgtraject en volgt een nawoord van de opdrachtgever.

4. Reflectie op professionaliteit, professionele kennis en professioneel handelen

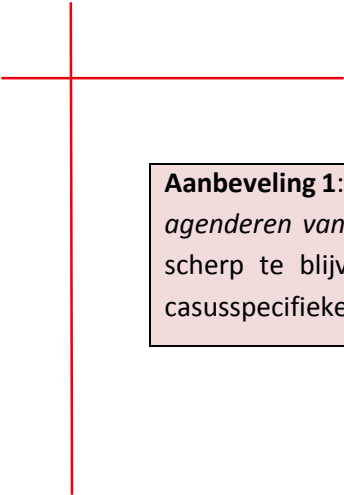
Het is van belang dat de betrokken professionals in het leeratelier, de deelnemers, en hun betrokken organisaties blijven reflecteren op de professionaliteit van verdiepen en betekenisvol afdoen. Dit door vanuit hun eigen positie na te gaan wat dat vraagt van hen als professional en van hun organisatie. Het voortdurend in ogenschouw houden van de leidende principes is daarbij cruciaal. De *body of knowledge en skills* van professionals is in beweging en vraagt om professionals die in staat zijn om competenties verder te kunnen ontplooien. Het verdiepende leeratelier is aan te merken als een *leergemeenschap, een werkleerplaats* waarin professionals elkaar en zichzelf uitdagen en gezamenlijk leren van casussen. Door de sprong van informatie naar kennis te maken, krijgt het professionele handelen meer onderbouwing en een duidelijker gezicht. Er kunnen door het gezamenlijk duiden inzichten groeien in wat men zelf kan leren, in de eigen organisatie en wat men kan leren en verwachten van andere organisaties. Het wordt daardoor ook gemakkelijker om buiten de kaders te denken, elkaar kritisch uit te dagen, te versterken en creatieve afdoeningen te doen. Daarmee wordt groei van professionele kennis mogelijk die de professionaliteit en het professioneel handelen kunnen verstevigen en inzet op de verdere ontwikkeling van lerende organisaties en instellingsoverstijgend leren.

Een belangrijke bron van groei van professionele kennis is het (leren) zien van patronen in casuïstiek. Patronen zijn beter waar te nemen door praktijkervaring en vakliteratuur regelmatig met elkaar te confronteren. Een patroon heeft verschillende betekenissen. In dit verband gebruiken we de volgende vier betekenislagen van patroon:

1. regelmatige structuur
2. een vorm met bepaalde kenmerken
3. voorbeeld
4. herhaald figuurtje

Als de informatie zich zodanig ordent dat er patronen gezien kunnen worden, wint de professionele afweging en het oordeel aan kracht en diepgang. Vervolgens kan er dan een passende interventie worden gezocht.

Patroonherkenning betekent dan: bij machte zijn om patronen in incidenten te zien en deze te benoemen. Patroonherkenning is daarmee een krachtige manier van leren die zowel casusverdiepend als casusoverstijgend is. Patroonherkenning geeft beter inzicht in de zaak: het leert hoe deze en volgende zaken beter kunnen worden aangepakt, en het scherpt de specifieke doelstelling en beleid verder aan. Daarnaast is deze verruimde en verdiepende blik samenwerkingsgericht- en domeinoverstijgend.

Aanbeveling 1: Actief werken aan en benoemen van de *body of knowledge en skills*. *Regelmatig agenderen van* de leidende vragen en principes, professionaliteit en professionele groei om scherp te blijven en te blijven leren van de ervaring. Dit kan op twee manieren door casusspecifieke en casusoverstijgende herkenning en betekenisvolle aanpak van patronen.

5. Versterken kennispositie: patronen zien in plaats van incidenten

Het gezamenlijke verdiepen van casuïstiek leidt tot meer inzichten in de mogelijkheden van het eigen handelen en dat van de samenwerkingspartners: het biedt daardoor kansen voor verdere exploratie van de juiste en op maat gemaakte mix tussen straf en zorg en zorg en straf. Dit werkt voor de deelnemers inspirerend en daagt hen uit. Er zijn meerdere voorbeelden van creatieve afdoeningen. Vooral de twee veel gebruikte leidende principes 'praten met betrokkenen' en 'gericht specifieke contextinformatie verzamelen' hebben tot vernieuwend werk geleid. Zo is er bijvoorbeeld contact gelegd met een pleegmoeder, een school, een gezinsvoogd of een advocaat. Er zijn ook nieuwe middelen ingezet door de afdoening op te schorten of te seponeren maar juist wel hulp in te zetten, een gezamenlijk gesprek te voeren met een verdachte of met een jong koppel of door informatie uit te reiken aan een verdachte in de eigen taal. Ook is er aandacht geschonken aan de kwetsbaarheid en veerkracht van sommige verdachten en slachtoffers.

Een voorbeeld is de verdiepende aandacht voor een jong paar dat elkaar sloeg. Uit het proces verbaal bleek dat beide jonge mensen uit een belast gezin kwamen en mishandeling hadden meegemaakt. Vanuit het leeratelier werd door de politie en de raad een gesprek gearrangeerd met beide partners en een jeugdwerker en een WMO medewerker van de gemeente. De jonge man werd toegeleid naar een agressietraining en de jonge vrouw kreeg hulp van maatschappelijk werk bij het verwerken van haar problemen. De regie over de casus werd belegd bij de gemeentewerkers.

Naast het contextgericht verzamelen van informatie zijn er in de leerateliers ook voorbeelden van gemeenschappelijke duidingen en de inzet van betekenisvolle interventies.

Om tot verdieping te kunnen komen is het nodig dat de deelnemers niet alleen informatie verschaffen maar ook vanuit het eigen professionele kennisdomein kunnen duiden wat er aan de hand is en de verschillende invalshoeken die vanuit verschillende professies gekozen worden met elkaar kunnen bediscussiëren en verenigen. Dat vraagt niet alleen om een stevige professionele kennisbasis, maar ook om voldoende ruimte om deze kennis in een overleg te kunnen articuleren. In de leerateliers is zichtbaar dat dit zich moet ontwikkelen.

De kennispositie van de uitvoerend werkers en hun organisaties behoeven nog wel verdere versterking. In het bespreken van een zaak in het leeratelier wordt niet vaak expliciet aandacht geschonken aan de duiding, de analyse van de feiten. De nadruk ligt op het verzamelen van informatie en van daaruit wordt meteen de stap gezet naar uitzetten van acties. Aandacht voor duiding van partnerrelatiepatronen bij (ex)partnergeweld en gezinsachtergronden waarin bijvoorbeeld kind oudergeweld of geweld van ouders jegens een (ouder) kind een rol speelt of kinderen getuige zijn van geweld tussen hun ouders was er minder. Bij jeugdigen werd er soms bij delicten die in vereniging werden gepleegd niet ingegaan op de dynamiek tussen de daders.

Ook kan de kennispositie worden versterkt in het benoemen van de aard en de ernst van het geweld en in de toepassing en de inbedding van instrumenten om het besluit op te baseren, zoals de B-Safer, de ARIJ, de MASIC bij (ex-)partnergeweld en aansluiting bij het RiHG na een huisverbod.

Confrontatie van de verschillende invalshoeken gebeurde relatief weinig, er was niet altijd voldoende diepgang. Aandacht voor de veiligheid van alle betrokkenen is relevant. De analyse van het delictpatroon, van de risicofactoren voor herhaling en voor het ontstaan van criminele levenspaden kwam niet altijd aan bod. Voorbeelden zijn dat de zaak vooral vanuit één invalshoek van de verdachte of juist het slachtoffer wordt aangevlogen en er minder aandacht is voor de andere partij, zeker wanneer die andere partij niet gemakkelijk telefonisch bereikbaar is. In het geval van ex-partnergeweld in sommige stalkingzaken, werd er nauwelijks ingegaan op de stalking wanneer de aangifte tegenstrijdige verklaringen liet zien. Soms is er wel aandacht voor andere betrokkenen, maar er wordt lang niet altijd rechtstreeks met kinderen gesproken of uitleg aan hen gegeven (De casussen waarin dat wel gebeurde illustreren het belang van het leidende principe direct te spreken met alle betrokkenen). Het kan ook zijn dat het partnerrelatiegeweldspatroon of de specifieke dynamiek niet herkend wordt en intieme terreur met grote machtsongelijkheid over het hoofd wordt gezien. Of het geweld wordt als incidenteel, minder ernstig en vooral tweezijdig ingeschat. *‘Meneer heeft inderdaad een klap gegeven, maar mevrouw heeft hem zeer getreiterd en is aan de alcohol’*. Het kan daarbij voorkomen dat oorzaak en gevolg niet onderscheiden worden noch worden onderzocht. In dergelijke zaken bestaat er het risico dat een geweldspatroon wordt afgedaan als een enkelvoudig incident of als een ‘waar twee klijven, twee hebben schuld’. Soms is dit ook het geval, maar vaak is er wel meer aan de hand dan dit. Onder een melding van huiselijk geweld gaan vaak meerdere incidenten en soms een machtsverschil schuil.

Bij jeugdige daders is het van belang om na te gaan of het gaat om een incident, of dat er sprake is van een zich ontwikkelend patroon van crimineel gedrag. Kennis van hoe criminele levenspaden zich ontwikkelen en aandacht voor de factoren die hierin meespelen is van belang. Hierbij horen analyse van korte termijn en lange termijn antisociaal potentieel, geschiedenis van openlijk of heimelijk probleemgedrag in de jonge jaren, analyse van de huidige context en de mogelijkheden om hier invloed op uit te oefenen.

Het gaat bij ‘verdiepen’ juist om verdiepende vragen en zorgvuldige reflectie, zodat patronen zichtbaar kunnen worden en van daaruit acties worden belegd. Door slechts incidenten te zien waar het feite om patronen gaat, kost de samenleving veel, het stapelt leed en leidt tot reeksen negatieve ernstige gevolgen. Er is in de drie leerateliers nog relatief weinig reflectie ontstaan op casusoverstijgende patronen. Op dit punt is winst te boeken door bijvoorbeeld partnerrelatiepatronen te onderscheiden, recidive grondiger te analyseren en (her)melding en passende interventies beter aan elkaar te relateren. Ook in het leren van calamiteiten is het zaak om patronen te herkennen en risico’s in te schatten in het omgaan met kwetsbare gezinsrelaties (Samenwerkend Toezicht Jeugd/ Toezicht Sociaal Domein, 2016).

Voorbeelden van patronen in het leeratelier zijn:

1. Combinatieproblematiek en belastende gezinsomstandigheden vragen grotere inzet: naast het geweld of het jeugddelict is er ook sprake van een OTS, verslaving, verstandelijke beperking, ernstige ziekte, psychiatrische problematiek, een taalprobleem, agressie buitenshuis.

Verslaving speelt regelmatig een rol, maar is onvoldoende nog verdiept in de leerateliers. Jeugddelictpatronen met herhaalde winkeldiefstallen, bedreiging of heling zijn een signaal van mogelijke combinatieproblematiek en belastende gezinsachtergronden. Soms bleek het probleem vooral bij risicovol gedrag en verwaarlozing van de ouder te liggen. Ook jeugdigen met een belast verleden in hun gezin van herkomst die een relatie aangaan, zijn een speciale groep om attent op te zijn, aangezien intergenerationele relatiepatronen van geweld daar zichtbaar kunnen worden.

2. Oude bekenden in de systemen zien bij het ophalen van gerichte contextinformatie die duiden op zich herhalende patronen. Deze vragen meer professionele inspanning om recidive en hermelding zoveel mogelijk te voorkomen. Dit kan vorm krijgen door het probleem dus grondig aan te pakken of een nieuw leidend gezichtspunt op het probleem in te brengen.

3. Partnerrelatiepatronen bij partnergeweld: aandacht voor eenzijdig of tweezijdig geweld en de frequentie daarvan, fysiek, psychisch en seksueel, benoemen van een gelijkwaardige machtsbalans of juist grote machtsongelijkheid tussen de (ex) partners, waarbij er sprake is van intieme terreur en dwingende controle (De Vaan, Dijkstra en Witkamp, 2016). Bijzondere aandacht vragen partnerrelatiepatronen bij en na een scheiding, juist ook omdat het geweld in die kritische periode gemakkelijk opblaait, zeker wanneer er een andere relatie in het spel is of er een geschiedenis van geweld vooraf gaat aan de scheiding (Dijkstra, 2016d). Ook de impact van scheiding, spanning en geweld op kinderen is een permanent aandachtspunt.

4. Geweld van een ouder kind gericht op een ouder of geweld van een ouder gericht op een ouder kind: er zijn voorbeelden genoemd van een jong volwassene of een adolescent die terugkeert naar het ouderlijk huis en aldaar een of beide ouders en soms ook jongere broers en zussen terroriseert, al dan niet in combinatie met middelengebruik. Omgekeerd zijn er ook de nodige voorbeelden van ouders die de hand aan hun puberkind slaan en deze mishandelen. In beide gevallen lijkt er sprake te zijn van een verstoorde machtsbalans en ondermijnende gezagsrelatie. De patroonkenmerken van dergelijke situaties en de specifieke dynamiek van deze relaties vragen nadere bestudering.

5. Afwachten met ingrijpen is het patroon dat de problematiek steeds ernstiger wordt en de professionals pas ingrijpen totdat het probleem zeer ernstig is of echt uit de hand is gelopen, terwijl juist aan de voorkant de zaken minder uit de hand zijn gelopen en de problemen nog niet zo chronisch zijn. Door meer naar voren te bewegen, kan het probleem van het jeugddelict (first offender) of de huiselijk geweldszaak in een eerder stadium worden aangepakt.

6. Vele professionals betrokken is het patroon dat vele professionals zich al met een bepaalde casus bezighouden, een bepaalde deeltaak hebben, daar mogelijk ook in zijn vastgelopen en dat het duurzaam stoppen van het geweld of het jeugddelict niet gelukt is.

Er zijn verschillende vereisten om patronen te kunnen zien:

- Vaardigheid om verdiepende vragen te stellen, gerichte contextinformatie uit te spitten en informatie in verband kunnen brengen met evidentie, theoretische of door robuust onderzoek verkregen kennis
- Van gerichte contextinformatie verzamelen kunnen komen tot kennis door een gezamenlijke duiding en één of meerdere toetsbare hypothesen op te stellen en (directe) acties te ondernemen
- Verbinding leggen met de betrokkenen en met hen in gesprek te gaan en te kunnen reflecteren op eventuele tegenstrijdigheden in bijvoorbeeld pv's of gesprekken met betrokkenen
- Beslissing met reden uitstellen door te reflecteren op een zaak of op inzichten en deze in dialoog bespreken
- Het aannemen van een lerende houding: door in gezamenlijkheid op de leeropbrengsten en de uitkomst bij deze casus te reflecteren. Voorbeelden zijn: 'Is dit wat we nodig hebben om een goede beslissing te kunnen nemen?' 'Lijkt deze zaak op andere zaken die we behandelden?' 'Waarom is deze zaak overeenkomstig en waarin verschilt deze?'
- Door de interactie van alle betrokkenen – verdachte, slachtoffer en getuigen - te betrekken in de analyse: hoe reageerde de vrouw, wat zei de man over de mishandeling, hoe ging het kind hiermee om?

Aanbeveling 2: bij ZSM meer inhoudelijke *up to date* vakkennis opdoen en ontwikkelen van delict patronen van het ontstaan en afbouw van criminele levenspaden vanaf jonge leeftijd en van partnerrelatiepatronen bij intiem geweld en ex-partnerrelaties. Dit door het bewustzijn te vergroten van de kracht en de bias in eigen invalshoek, de meerwaarde van intensiever overleg te benutten en regelmatig interdisciplinair casuïstiek te bespreken waarin er in een gezamenlijke duiding aandacht is voor relatie- gewelds- en casusoverstijgende patronen. Vaardigheid ontwikkelen om de eigen professionele waarden en vakkennis te articuleren en hun standpunt te onderbouwen in overleg met anderen.

6. Implicaties doordenken van hermelding en recidive

Er blijkt in de casuïstiek die in het leeratelier behandeld is, vaak sprake te zijn van oude bekenden. Wanneer de systemen geraadpleegd worden, blijken verdachten, slachtoffers of gezinnen regelmatig al bekend vanwege een OTS, verslavingsproblematiek, partnergeweld of geweld in een eerdere relatie. Soms is er ook al eerder een opname geweest, een politiecontact of een aangifte of er is eerder een winkeldiefstal gepleegd. Ook kan het zijn dat er al meldingen zijn geweest bij Veilig Thuis, dat Halt al een eerder traject met een jongere die een delict pleegde heeft doorlopen of dat er al eerder een huisverbod is uitgevaardigd wegens geweld. Soms is er eerdere bemoeienis geweest met toezicht van reclassering of is of was er een kindbeschermingsmaatregel genomen. In een aantal gevallen is er sprake van combinatieproblematiek (een geweldsprobleem, een verslaving, een verstandelijke beperking of een psychiatrisch probleem. Soms gaat het om voor kinderen en jongeren belastende gezinsomstandigheden of intergenerationele problemen waarin het geweld in het gezin van herkomst zich herhaalt in de volgende generatie.

Het werk wint aan kracht door meer in te zetten op wat er nodig is om het criminele gedrag duurzaam te stoppen. Het leeratelier en mogelijk ook ZSM kan hierin meer koersbepalend zijn, ook voor het verdere traject. Dit duurzaam stoppen van geweld of afzien van crimineel gedrag kan mogelijk worden verhelderd door betrokkenen te volgen (ook in het lokale veld) en door professionals ook in de uitvoering te volgen en te ondersteunen in wat zij nodig hebben. Het betekent ook dat er fundamenteeler nagedacht moet worden over het doorbreken van patronen, zowel bij betrokkenen als bij de professionals en meer zicht te ontwikkelen op succesfactoren bij een duurzame aanpak.

Aanbeveling 3: Scherper acteren op het verhinderen van een kostbare hermelding en recidive door het duurzaam stoppen van geweld of een jeugddelict. Dit wordt mogelijk door meer expliciete vragen te stellen over wat er nodig is om deze hermelding of recidive te voorkomen, de uitgezette koers bij ZSM en leeratelier te volgen in de tijd en deze feedback van betrokkene en professionals weer te gebruiken om er bij deze casus en daaropvolgende van te leren.

7. Mindset, creatief afdoen en handelingsrepertoire

Een frisse blik, nieuwsgierigheid en doorvragen in het leeratelier horen bij een mindset waarin mogelijkheden kunnen worden verkend. Op deze manier ontstaat er een gezamenlijk leerproces waardoor deelnemers creatieve afdoeningen kunnen uitproberen en het handelingsrepertoire vergroten. De leidende principes om gerichte contextinformatie op te halen en direct met betrokkenen te spreken, triggeren deze nieuwe mindset en het gezamenlijk duiden van de informatie. Zij nodigen uit tot het zoeken van nieuwe wegen in zorg en straf. Vormen van creatief en betekenisvol interveniëren uit het leeratelier zijn: een gesprek voeren met een advocaat, een gezinsvoogd, een schoolhoofd pleegmoeder of ex-partner, het schrijven van een Spaanse brief aan een moeder die haar dochter mishandelde, direct spreken met een verstandelijk beperkte jongen door een officier en slachtofferhulp, een gezamenlijk gesprek met een jong stel over de benodigde hulp bij het stoppen van mishandeling in hun relatie, of het vinden van een aanvaardbare oplossing bij bezoek aan de supermarkt aan een verwarde man die daar twee blikjes cola stal door inschakelen van een vrijwilliger als maatje. Deze creatieve werkwijze lukte niet altijd. Dan werd geanalyseerd wat een creatieve oplossing in de weg had gestaan. Soms kreeg de procedurele - of beleidswerkelijkheid voorrang boven het verdiepen van de vakinhoud. Er werd wel eens geschermtseld wie de ouders of de school zou bellen, wanneer Veilig Thuis aan zet was, of dat de ernst niet groot genoeg was voor de Raad om zich met een casus te bemoeien. Ook zijn er voorbeelden van te solistisch opereren van een van de samenwerkende partners zoals de Raad die een omgangszaak onder zijn hoede neemt, terwijl de stalking blijft liggen of de reclassering die vooral focust op de verdachte van een delict waardoor er minder aandacht uitgaat naar het slachtoffer en de achtergronden en kenmerken van het gezinssysteem. Dan wordt de aansluiting op deze vernieuwende mindset gemist. Om deze verandering te begeleiden is scholing of liever nog een scholingsprogramma nodig waarbij de inhoud regelmatig bewust voorrang krijgt op de procedures en er verder gewerkt wordt aan een verdiepende en voortgaande leercurve en gemeenschappelijk afdoen. De betrokken professionals kunnen daarmee over de bedoeling beter een brug slaan naar hun collega's en achterban in de organisaties: zij hebben daarbij ondersteuning nodig van hun leidinggevenden en bestuurders.

Aanbeveling 4: Een krachtiger gezamenlijk handelingsrepertoire vereist regelmatige oefening en feedback daarop, terugkerende scholing en ondersteuning van uitvoerders in deze samenwerking door leidinggevenden en bestuurders.

8. Spelen met tijd en capaciteit

Tijd is een factor van belang die op veel manieren een rol speelt, zowel bij de betrokkenen als bij de professionals. Het gaat hier om timing en om korte- en langere termijnperspectieven als om de werking en betekenis van tijd en soms ook de tijdsdruk die gevoeld wordt om in korte tijd een zaak efficiënt af te handelen. Zo is er een gunstige tijd om hulp op gang te brengen, een doorbraak te bereiken en vorderingen te maken. Dit verwijst naar het belang van de volgorde waarin je zaken aanpakt. Je kunt de afdoening uitstellen door eerst beter in kaart te brengen hoe de veiligheid versterkt kan worden of door na te gaan welke zorg in dit geval nodig is. De tijd kan juist ook ongunstig zijn, waardoor verdachten zich onttrekken door te vertrekken naar een onbekende verblijfplaats of het buitenland te gaan, door aan te geven dat ze gaan scheiden, of vermijden ze door de mededeling dat de problemen zijn opgelost. En dan is er de kwestie tot wanneer je moet vast houden en wat het korte termijn –en langere termijn perspectief is. Dat dit relevant is blijkt uit de wijze waarop naar de volgende leeratelierzaak werd gekeken:

Een meisje van 16 was weggelopen uit de gesloten jeugdzorg. Belangrijkste conflict dat zij had met haar moeder betrof haar omgang met een jongen van 17, afkomstig uit een gezin waar al jaren sprake was van zeer ernstig huiselijk geweld. Zij werd door de politie aangehouden. De eerste inzet van het leeratelier was om op korte termijn een gesprek te voeren met moeder, de gezinsvoogd en de gesloten jeugdzorg om de machtiging gesloten jeugdzorg te verlengen. En dan ‘te vertrouwen op de deskundigheid van de professionals in de jeugdzorginstelling.’ Bij de bespreking van het vervolg van de zaak was, niet vanwege deze zaak, iemand van het Veiligheidshuis aanwezig. Die stelde de vraag naar het vervolg: wat te doen als over drie maanden dit meisje niet meer gesloten zit. De ervaring leert dat ze vaak meteen terug gaan naar de jongen met wie ze niet mogen omgaan. Hoe gaan we dit stel ondersteunen en voorkomen dat de geschiedenis van de ouders zich herhaalt?

Ook de professional strijdt met tijd, die immers verbonden is met capaciteit. Daarin is het moeilijk om los te komen van de ‘ZSM-stand’. Eveneens in het verdiepende leeratelier ‘wachten er nog vele nog niet behandelde zaken die in je nek kunnen hijgen’, aldus een deelnemer. Tijd speelt als argument bij het doel van duurzaam stoppen van delictgedrag bij jongeren of geweld thuis en het kunnen terugdringen van recidive. Heeft de professional daarvoor wel de tijd? In het leeratelier ontstond er door de verdieping ruimte om buiten het strakke tijdfraam van ZSM te stappen en tijd en rust te nemen om met aandacht en wakker zaken door te nemen. In het spelen met tijd in de leerateliers zijn er drie bewegingen waar te nemen, samen te vatten met *versnellen*, *vertragen* en *intensiveren*. Deze strategieën verdiepen de leercurve en scheppen ruimte voor niet-weten. Het kan ook leiden tot een direct gesprek met betrokkenen, dat elke keer weer tot verrassende nieuwe inzichten leidt en soms ook aanleiding is tot koerswijziging of een nieuw perspectief biedt op de zaak.

Een voorbeeld van dat laatste is de hier in eerder in dit verslag besproken casus van een ernstig verstandelijk beperkte meisje van negen jaar uit Gambia dat niet goed verzorgd en herhaaldelijk

mishandeld werd door haar pleegmoeder die haar niet aankon. Zij had het kind 'gekregen' van haar vriend met wie zij samen geen kind kon krijgen. Geleidelijk ontstond in het leeratelier het idee om het zoeklicht meer op de rol van de vriend van de vrouw te richten die het meisje mee had genomen uit Gambia (mensenhandel) en haar eventueel retour wilde doen en ruilen.

Aanbeveling 5: Spelen met tijd kan later in het proces een enorme tijdswinst opleveren, de ernst van de gevolgen beperken en schade aan relaties helpen verminderen en herstellen. Voor spelen met tijd is capaciteit als absolute voorwaarde nodig en ondersteuning vanuit leidinggevende van organisaties. Dit biedt de mogelijkheid om met aandacht en zorgvuldig naar een zaak te kunnen kijken en deze met elkaar te duiden en de tijd dan ook te benutten om de zaak grondig aan te pakken.

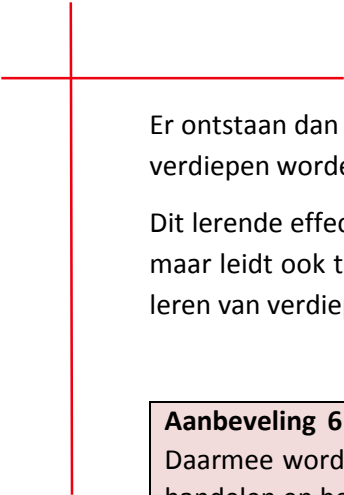
9. Handvatten om duurzaam te verdiepen

Het blijkt in de leerateliers een zoekproces om uit te vinden wanneer (wanneer niet) en hoe je het beste met elkaar kunt verdiepen. Dit zoeken werd door een observant aan het begin van het Utrechtse leeratelier een *zigzagbeleid* genoemd waarin er in de groep van het leeratelier beurtelings verdiept en verbreed werd. Dit oefenen met en zoeken naar een optimum hangt samen met de vraag hoe je kunt komen van het opvragen van contextinformatie naar gezamenlijke en diepgaande duiding. Mogelijkheden daartoe zijn op basis van expliciet gemaakte kennis analyseren en duiden van wat er aan de hand kan zijn, de verschillende perspectieven naast elkaar te leggen en te discussiëren over de beslissing die in deze fase genomen dient te worden. In de pilots van de drie leerateliers is volop geëxperimenteerd met dit verdiepen en selecteren van zaken.

In het eerste Noord-Hollandse leeratelier werd veel aandacht besteed aan het verhelderen van wat verdiepen is en hoe je contextgerichte informatie in kunt zetten. In het Limburgse leeratelier was er een goede connectie met het lokale veld: kwetsbare verdachten en slachtoffers in de regio werden gekend en er ontstonden nieuwe interventies. Het derde leeratelier in Midden-Nederland was het kleinst qua omvang maar schonk veel aandacht aan pragmatische voorbereiding waarbij de verbinding met ZSM gehandhaafd bleef. In het Utrechtse leeratelier was er meer dan in de twee andere leerateliers aandacht voor de professional die de casus aanmeldde en het signaal waarop die had gereageerd: 'wat levert buikpijn in deze casus?' Buikpijn dat door een geïnterviewde officier als onderwerp regelmatig in het leeratelier werd ingebracht is benoemd als 'het verschil tussen de gepresenteerde feiten of zelfs tegenstrijdigheden tussen de feiten en een verontrustend gevoel van zorg dat dit oproept' waarbij 'duidelijk wordt dat er meer kennis en acties nodig zijn dan een justitiële afdoening om de veiligheid en veerkracht van de betrokkenen te versterken.'

Het driedelige proces van verdiepen bestaat uit: gerichte contextinformatie ophalen, gezamenlijk duiden en verwijzen naar een passende interventie met een mix tussen zorg en straf. In de leerateliers is proefondervindelijk ontdekt dat er een verschil is tussen 'informatie uitwisselen' en 'gezamenlijk duiden van de situatie'. Er is de verleiding om te veel informatie te vragen die niet relevant is voor het nemen van een besluit (hoe groot was het mes?). Het onderscheid tussen *nice to know* en *need to know* kan dit selectieproces mogelijk verder aanscherpen. Er is tevens het gevaar om langs een zaak te scheren door onvoldoende diep door te vragen vanuit kennis over wat relevant is en daardoor essentiële informatie te missen. Dit kan gebeuren door vooral in te zoomen op de verdachte en het slachtoffer en andere betrokkenen onvoldoende erbij te betrekken.

Uit de ketenkaarten van de leerateliers blijkt dat de doelen van de verdiepte casuïstiek doorgaans vrij algemeen beschreven werden als het op gang brengen van hulp, het versterken van de veiligheid, het voeren van een gesprek met de verdachte of het gezinssysteem. Wanneer doelen specifiek, concreter en ambitieuzer kunnen worden geformuleerd, wordt de kennispositie krachtiger en kan er een goede koers worden uitgezet die ook de uitvoering daarna kan helpen.

Er ontstaan dan meer handvatten om een zaak grondiger ter hand te nemen. Door regelmatig te verdiepen worden leerprocessen aangescherpt en inzicht in casussen vergroot.

Dit lerende effect (door ons leeropbrengsten genoemd) strekt zich uit over soortgelijke casussen maar leidt ook tot meer professionele moed en zelfvertrouwen en tot meer deskundigheid. Het leren van verdiepen werkt verdiepend op de professionaliteit.

Aanbeveling 6: Het is belangrijk om regelmatig gezamenlijk casussen te blijven verdiepen. Daarmee wordt aangespoord en uitgedaagd tot beter onderbouwd en gedeeld professioneel handelen en het verdiepen blijft leerprocessen en professionele groei activeren.

10. Impact op reguliere aanpak en inbedding in ZSM

De leerateliers in Limburg en Noord-Holland functioneerden naast ZSM, het leeratelier uit Utrecht was ingebed in ZSM. Dat laatste leeratelier bevorderde de directe implementatie bij de ZSM-werkplaats. Alle drie leerateliers stimuleerden het uitproberen van contextgericht vragen en direct contact met betrokkenen.

Het Utrechtse leeratelier formuleerde aan het eind de aanbeveling om meer te investeren in het verbeteren van de niet-vast tafel alsook de vast tafel en wilden dit na het leeratelier verder uit gaan werken. Ze willen leeratelier en werkplaats blijvend combineren door te verdiepen, actiegericht en integraal bezig te zijn. In de eerste twee leerateliers kwam dit proces om verbinding met ZSM te leggen moeilijker op gang en waren er tijdelijk aparte sporen ontstaan. Het leeratelier in Haarlem startte ambitieus met veel casussen per dag, dat bleek het verdiepen in de weg te zitten. Het leeratelier in Limburg had op basis van de ervaringen van het eerste leeratelier iets minder casussen per dag, dat kwam ten goede aan de vakinhoudelijke verdieping en het gezamenlijke leerproces. In Utrecht was er soms ongeduld over reflecteren en de tijd nemen en het pragmatische leeratelier had een no-nonsense en aanvankelijk sterk procesgerichte aanpak.

De deelname van de aanvullende partners naast de vaste ZSM- partners (VT en HALT) werd bij alle leerateliers zeer gewaardeerd. VT heeft veel kennis van (zorg)meldingen van huiselijk geweld, doet aan triage, schat de ernst in en weet hoe de veiligheid is belegd. HALT heeft veel kennis van jeugddelinquentie, en dan vooral van first offenders. Ze heeft ook veel inhoudelijke kennis paraat van de achtergronden van en interventies bij hun cliënten. In Limburg ook die van WSG en maatschappelijke zorgorganisaties, die inhoudelijk veel wisten van verwarde personen of LVB cliënten. Het VHH werd gewaardeerd om haar expertise op het vlak van casuïstiekbespreking, maar deed in Limburg en Utrecht beperkt mee vanwege het feit dat de casussen uit het leeratelier vaak licht waren en weinig overlap hadden met de complexe casussen die in het casuïstiekoverleg van VHH werden besproken. In een ZSM-regio functioneren verschillende VT's en VHH's, dat maakt deelname aan de ZSM tafel ingewikkeld. Op afroep beschikbaar zijn of op een vast moment in de week is wellicht ook haalbaar om samen te werken. Ook deze nieuwe partners leerden veel van het verdiepende leeratelier en de samenwerking aldaar waardoor zorg en straf en straf en zorg nog beter gemengd kunnen worden. Bijkomend voordeel is dat de ZSM partners de mogelijkheden van deze nieuwe samenwerkingspartners beter leerden kennen. Dat kan leiden tot een grotere netwerkorganisatie van ZSM met een vaste en een variabele schil. Bij terugkoppeling naar ZSM is het wel van belang om de leerprocessen te monitoren en de leeropbrengsten te blijven benoemen. Dit om vernieuwing en verandering duurzaam te maken door elkaar scherp te houden om niet terug te vallen in oude routines.

Aanbeveling 7: Het leeratelier en ZSM kunnen wederzijds van elkaar leren. Een dubbelstrategie verdient in een volgende fase aanbeveling. Dit door zowel het geleerde van het leeratelier te implementeren in ZSM als het continueren van verdiepen van casuïstiek en de gemeenschappelijke reflectie daarop.

11. Werken aan kaders voor financiering en gedeeld professionaliseringsbeleid

Kaders voor financiële ondersteuning, voor vakinhoudelijke ondersteuning en uitdaging en voor procesregie en ondersteuning van leidinggevendenden zijn nodig om het vuur dat de leerateliërs hebben ontstoken brandend te houden en daarmee de fakkels van ZSM ook verder aan te steken. Dit vraagt om tijd en daarmee om capaciteit. Tijd is de vriend en de vijand: leren hoe de tijd optimaal te benutten en de quick mind niet voortdurend te laten prevaleren op de slow mind zoals geformuleerd in het werk *Thinking, Fast And Slow* (2011) van de vooraanstaande econoom Kahneman, is een grote uitdaging. Zowel een *quick mind* – een korte termijn geheugen, vaart, snel en intuïtief denken -, als een *slow mind*, langzaam denken, monitoren en controle houden op de quick mind, zijn nodig om tot goede afgewogen beslissingen te kunnen komen. Professionaliseringsbeleid dient rekening te houden met deze beide denksystemen en professionals hiervan bewuster te maken.

Aanbeveling 8: Wil de vernieuwing verder uitgebouwd en het leerproces bestendig worden, dan is er een draagvlak nodig van financiële, vakinhoudelijke, procesmatige, leidinggevende, strategische en bestuurlijke ondersteuning om verder te professionaliseren. Quick winns zijn mogelijk big losses (zie ook Sennett, 2012) omdat ze het verdiepende leerproces afvlakken en daarmee ook grote verandering afsnijden.

12. Vervolg na de leerateliers

De leerateliers in Haarlem en Limburg hebben tijd nodig gehad om na afloop van het experiment plannen op te maken en een goede inbedding te vinden om door te kunnen starten. Bij het leeratelier in Utrecht dat het laatst is afgesloten, is dat nog moeilijk te zeggen. Met inbedding worden in dit verband de vakinhoudelijke, financiële, procesmatige, leidinggevende en bestuurlijke kaders bedoeld die nodig zijn om de leerprocessen te continueren. *Breder, dieper en verder zien* wordt de volgende stap in de beweging van betekenisvol werk. Het is van belang om te investeren in het voortzetten van de leercurve, het verder verdiepen van de vakinhoud en het maken van een meerjarig actieplan waarin de verschillende actoren een rol in continuerende samenwerking krijgen. Daarmee kan de gezamenlijke en in organisaties ingebedde U-leercurve nog beter worden benut door juist minder vaak de bocht af te snijden en door te spelen met tijd en creatieve afdoeningen. Leren en doorleren dus en daar ook in te blijven scholen en een scholingsprogramma in te ontwikkelen.

Een tweede loot aan de toekomststam is de *voortgaande reflectie op wat het specifieke doel is van betekenisvol werk en op welke waarden we daarbij willen inzetten*. Het terugdringen van recidive en meldingen vraagt om krachtiger werk. In sommige gevallen is dit nadrukkelijk minder snel loslaten (meer monitoring) en/ of ook samenwerking met de uitvoering in het regionale en lokale veld als het gaat om het beleggen van *veiligheidsissues* vanuit het perspectief van alle betrokkenen (Vogtländer en Van Arum, 2016). En het organiseren van meer feedback. In dit verband is het ook relevant om onderzoek te doen naar de waardering van alle betrokkenen van de geboden hulp en de afdoening.

De koers die de leerateliers aan het roer zittend uitzetten, bepalen deze ook de verdere koers (lokaal) en hoe kunnen we deze koers volgen en de impact bepalen? Dit al in Haarlem geopperde idee om betrokkenen langduriger te volgen na een beslissing zou belangrijke feedback kunnen geven op deze impactvraag. Van de zijde van de professionals dient vaker zich afgevraagd te worden waarom de herhaling zich heeft voorgedaan en hoe deze voorkomen kan worden en wat dat zegt over het eerdere aan de voorkant behandelen van toekomstige zaken.

Relevant is verder geen extra initiatieven te starten en zoveel mogelijk in aansluiting op ZSM te acteren. Het vervolg van de leerateliers in de vorm van verdiepende leerbijeenkomsten, samenwerking zoals geïnitieerd in Haarlem in contextduo's¹ waarin men bewust met zijn tweeën een leerproces intensificeert en vakinhoudelijke scholing zijn te zien als een hulpmotor die je aan ZSM koppelt. Om de leerprocessen te blijven aanjagen is het relevant een dubbelstrategie te

¹ Na het leeratelier Haarlem is in september 2016 het contextduo bedacht om de uitkomsten van het leeratelier verder door te ontwikkelen binnen ZSM regulier. Een duo bestaat uit een extra ingeroosterde medewerker van de reclassering en de ZSM- HovJ van de politie die belast is met de OPCO taak. Tevens is afgesproken, dat er vanaf dat moment zaken in het Veiligheidshuis kunnen worden verdiept. De zaak gaat dan niet over, maar wordt een plandatumzaak in afwachting van de informatie van het betreffende Veiligheidshuis (bron: handreiking contextduo Haarlem, Cap Gemini, september 2016).

hanteren door zowel het experiment van het verdiepende leeratelier voort te zetten als ook andere nog niet betrokken ZSM werkplaatsen te benaderen voor een verdiepingsomgeving.

In beide voortzettingen is er veel aandacht voor de toepassing van leidende principes, intensivering van leerprocessen door 'ontgroeven' en doelgerichte duurzame verandering.

Daarbij worden de volgende uitgangspunten gehanteerd:

1. Iedere professional van de tien ZSM werkplaatsen gun je een doorgaand leerproces om daarmee betekenisvol af te kunnen doen
2. Scherper idee ontwikkelen wanneer en waarom ZSM en leeratelier medewerkers verdiepen (onderbouwen) en vaststellen wanneer en waarom zij niet verdiepen of de zaak afsluiten of juist overdragen
3. Nagaan met welke waarden professionals betekenisvol werk doen
4. Tijd nemen die de zaak vraagt vanuit de aanname dat uitvoerders deze tijd en inspanning terugverdienen door beter werk met meer (toegevoegde) waarde. Algemeen gaat het om het organiseren van randvoorwaarden. De bestuurders zijn aan zet om privacy verder uit te werken in de samenwerking met nieuwe partners zoals VT en Halt. Ook het organiseren van de aansluiting van samenwerkingspartners met toegevoegde waarde is een randvoorwaarde net zoals het beschikbaar stellen van tijd en capaciteit.
5. Preciezer, meer op maat afdoen met een mix van straf en zorg vraagt ook om langer monitoren en vinger aan de pols.

Aanbeveling 9: Iedere medewerker bij ZSM verdient een doorgaand leerproces om betekenisvol af te doen en vanuit de leeratelier blijft aandacht voor het verdiepen van casuïstiek van groot belang voor de kwaliteit van het werk en de professionele groei. Daarmee wordt gepleit voor verbreding en verdieping van dit experiment van drie leerateliers. De verbinding met ZSM verder handen en voeten te geven in de uitwerking van de tafels vast en niet-vast.

13. Slot: verhogen professionele standaard en accent op duurzaam werk

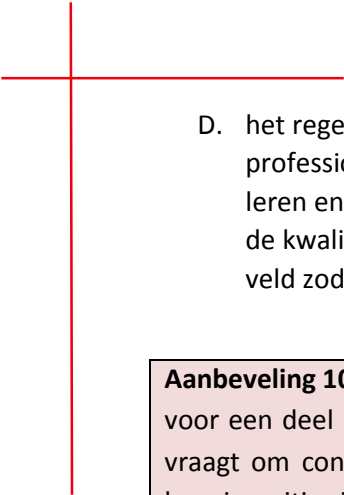
De leerateliers zijn relatief korte experimenten maar ze hebben veel potentie voor duurzame verandering. Er is sturing en ruimte nodig om te kunnen verdiepen en vakinhoudelijk en procesmatig te leren van en met elkaar. De leidende principes en de bijbehorende waarden kwetsbaarheid, veerkracht, veiligheid en dialoog met alle betrokkenen zijn daarin richtinggevend. Spelen met tijd en capaciteit zijn onontbeerlijk voor casusspecifiek en casusoverstijgend leren door te vertragen, te intensiveren en te versnellen. Ook de samenwerkingspartners VT, Halt en het VHH voegen waarde toe. Het is duidelijk dat de professionele standaard van het gezamenlijke werk nog verder omhoog kan.

Manieren om de kwaliteit op de dagelijkse werkvloer te verhogen zijn:

- **meer hulpmiddelen inzetten:** een instrument (leren) toepassen bij de inschatting van (ex)partnergeweld zoals bijvoorbeeld de B-Safer, of de DAS, de MASIC en bij kindermishandeling de ARIJ
- **meer zicht op implementatie en uitvoering:** het aanbieden van passende interventies, monitoring en terugkoppeling daarvan
- **meer basale (tijd voor) scholing:** regelmatig (wekelijks) vakliteratuur lezen voor een betere up to date vakinhoud, een collega consulteren en regelmatige casusbesprekingen om gezamenlijk te leren
- **meer investeren in de voortdurende ontwikkeling van professionaliteit:** verdiepen en onderbouwen van een gezamenlijk oordeel, patronen zien en actief leren van en met elkaar
- **meer diepgang en pro-activiteit aanbrengen in het werk:** proberen te positioneren aan de voorkant van problemen (aan de achterkant zijn de problemen groot en dikwijls chronisch geworden)
- **stilstaan om weer door te gaan:** het stellen van soms ongemakkelijke vragen en daar bij blijven en op reflecteren (waarom hebben wij te maken met zoveel recidive of hermeldingen?)

Er zijn in ieder geval vier manieren om bij het leren op de werkvloer en coaching on the job zelf aandacht te schenken aan het verhogen van de professionele standaard:

- A. formeel en informeel scholingsprogramma waarin verdieping van de vakinhoud voorrang krijgt boven de procedures en waarin aangescherpt en beter onderbouwd wordt wanneer en waarom je wilt verdiepen, monitoren of juist afsluiten. Er is daarbij constante aandacht voor de bedoeling en de leidende principes.
- B. doorlopend collectief leren en steeds ontgroeven voor deelnemers leeratelier en leidinggevend en bestuurders
- C. stimuleren om kritisch te zijn op het eigen werk en de bereidheid om daarvoor huiswerk te doen en draagvlak te vinden voor de aanpassingen in de eigen organisatie

-
- D. het regelmatig gezamenlijk bespreken van casuïstiek en het volgen daarvan, zowel van professionals als de verdachte, slachtoffer en betrokkenen met het oogmerk daarvan te leren en het handelen bij te stellen. Dit dient dan het doel van tussentijdse feedback op de kwaliteit van het werk en het geeft een verbinding met de uitvoering en het lokale veld zodat de aanpak zo nodig tussentijds bijgesteld kan worden.

Aanbeveling 10: De leerateliërs laten een potentie zien van professioneel werk die nog slechts voor een deel is benut. De professionele standaard kan en moet nog verder omhoog en dat vraagt om continuëring van de ingeslagen weg. Kernwoorden voor het verstevigen van de kennispositie zijn: doorlopende scholing, blijvend collectief en vakinhoudelijk leren, stimuleren tot een kritisch-constructieve houding en gezamenlijk leren van casuïstiek.

14. Nawoord

Namens de landelijke ketenwerkgroep 'ZSM en contextgericht werken' kijk ik met plezier terug op de afgelopen periode. Een periode waarin de justitie partners aangevuld met onder meer Halt, VT, VHH een gezamenlijke urgentie voelden om jeugd- en huiselijk geweldzaken binnen ZSM niet alleen snel, slim en samenlevingsgericht af te doen maar ook langs de meetlat van 'veiligheid en veerkracht van dader en slachtoffer' een betekenisvolle interventie te kunnen bieden.

In Noord Holland, Limburg en Midden Nederland is elk op eigen wijze en met eigen lokale dynamiek vol enthousiasme maar ook met ruimte voor reflectie en kritiek gewerkt aan het verdiepen van casuïstiek ten einde die veiligheid en veerkracht te vergroten.

De ondersteunende en onderzoekende rol van de HU was daarbij onontbeerlijk en we zijn hen daarvoor dan ook zeer erkentelijk.

Hoewel de looptijd van de verschillende leerateliers kort was, zijn toch een aantal fundamentele inzichten voor het voetlicht gebracht waar alle organisaties zelf maar ook in relatie tot elkaar mee verder willen en moeten.

Dan denk ik aan het versterken van de kennis, van de deskundigheid en daarmee het centraal stellen van de professional. Weten we eigenlijk wat we niet weten en wat we niet zien? Hoe komen we af van ons soms 'hijgerig' optreden zonder tijd en ruimte te nemen voor het doorzien van patronen achter delinquent en kwetsbaar gedrag? Wat is samenwerken eigenlijk echt? Wat vraagt dat van ons als individueel professional, hoe verhoudt zich dat tot de waarden waar elke organisatie voor staat en wat eist het van ons gezamenlijk Hoe verdiep je casuïstiek duurzaam en welke randvoorwaarden zijn daarvoor nodig? Extra ruimte (lees: tijd), draagvlak van management en bestuurders en erkenning dat 'education permanente' noodzakelijk is zijn hiervoor cruciaal.

De kunst is nu om de opbrengsten van dit rapport en het enthousiasme van de professionals op de werkvloer vast te houden, te faciliteren en door te ontwikkelen en daarbij alle organisatieverantwoordelijken te betrekken.

Met de leerateliers en de begeleiding door de HU is een eerste stap gezet op weg naar betekenisvol en maatschappelijk relevant werken, hoe mooi is dat! Met vertrouwen kijk ik uit naar de vele stappen die nog gaan komen,

Namens de landelijke ketenwerkgroep ZSM en contextgericht werken,

Isabeth Mijnares, landelijk jeugdofficier.

15. Literatuur

Bosker, J. (2015) *Linking theory and practice in probation, structured decision support for case management plans*. Academisch proefschrift, te downloaden via www.research.hu.nl/.../publicatie%20ksi%202015%20bosker%202015%20%20linking

Cap Gemini, (2016) *Handreiking contextduo Haarlem*, september.

De Vaan, K. Dijkstra, S. en B. Witkamp (2016) *Gendersensitiviteit van prevalentieonderzoek huiselijk geweld: een advies aan het WODC*, Regioplan/Bureau Dijkstra, Amsterdam/Utrecht.

Drost, V. en E. van Veenen (2015) *Verslag startbijeenkomst ZSM & JGZ op 17 november 2015*.

Dijkstra, S. (2013) *Methodisch handelen bij de aanpak van huiselijk geweld*, <http://www.bodyofknowledgesociaalwerk.nl/aanpak-huiselijk-geweld>

Dijkstra, S., Krechtig, L. en A. Menger (2016a) *Leerateliers Verdiepingsomgeving ZSM Jeugd, Gezin en Zeden verslag van het eerste leeratelier*, Rapportage fase 1 Leeratelier Noord Nederland, juni, KSI, Hogeschool Utrecht.

Dijkstra, S., Krechtig, L. en A. Menger (2016b) *Leerateliers Verdiepingsomgeving ZSM Jeugd, Gezin en Zeden verslag van het tweede leeratelier*, Rapportage fase 2 Leeratelier Limburg, september, KSI, Hogeschool Utrecht.

Dijkstra, S., Krechtig, L. en A. Menger (2017a) *Leerateliers Verdiepingsomgeving ZSM Jeugd, Gezin en Zeden verslag van het derde leeratelier*, Rapportage fase 3 Leeratelier Midden-Nederland, september, KSI, Hogeschool Utrecht.

Dijkstra, S. (2016a) Actieagenda voor complexe scheiding: betere analyses, normstelling bij beschadigend gedrag en passende hulp. *Sociale innovatie in beeld. Kansen en uitdagingen*. E-bundel Kenniscentrum Sociale Innovatie, Hogeschool Utrecht, 138-149. https://issuu.com/hogeschoolutrecht/docs/sociale_innovatie_in_beeld_-_kansen

Dijkstra, S. (2016b) De aanpak van huiselijk geweld: Het kan nog beter, *Sozio*, 5, 14-18.

Dorp, van de M. (2016) Patronen zien in plaats van incidenten, interview Sietske Dijkstra, *Jeugd en Co*, oktober 16-20.

Jonge, E. de & Krechtig, L. (2014) Reclasseringswerk als waarde(n)vol werk. In: Menger, A., Krechtig, L. & Bosker, J. *Werken in gedwongen kader*, Amsterdam: SWP, 29-40.

Kahneman, D. (2011) *Thinking, fast and slow*, Penguin, Allen Lane: London, New York, Toronto.

Krechtig, L., Menger, A., De Boois, M. en M. Zuurbier (2016) *Zo samen mogelijk naar een gerichte en effectieve aanpak van crimineel gedrag. Een actieonderzoek bij de werkplaatsen ZSM in Midden- en Noord-Nederland. Eindrapportage*, Kenniscentrum Sociale Innovatie (KSI), werken in een gedwongen kader, Hogeschool Utrecht: Utrecht.

Leeratelier ZSM Contextgericht Limburg (2016) *Van denken in afdoeningen naar doen wat nodig is*. Eindverslag versie 4.0, 2 augustus.

Middelveld, M. en R. Rauh (2017) *Resultaten effectmeting ZSM leeratelier. Wat is het effect van verdiepen op de kwaliteit van de interventie?* ZSM- Noord-Holland, Haarlem.

Model samenwerkingsafspraken VT-Politie-OM (2015),
https://vng.nl/files/vng/20150707_model_samenwerkingsafspraken_vt_politie_en_om.pdf

Openbaar Ministerie (2016) Aanwijzing huiselijk geweld en kindermishandeling (2016A003), mei.

Samenwerkend Toezicht Jeugd/ Toezicht Sociaal Domein (2016) *Leren van Calamiteiten 2 Veiligheid van kinderen in kwetsbare gezinnen*, Utrecht, mei.

Sennett, R. (2012) *Together: The Rituals, Pleasures and Politics of Cooperation*, Penguin, Allen Lane: London, New York, Toronto.

Vogtländer, L en S. van Arum (2016) *Eerst samenwerken voor veiligheid, dan voor risicogestuurde zorg*. Een duurzame visie op ketenzorg bij kindermishandeling, huiselijk geweld en seksueel misbruik en de centrale rol hierbij van het triage-instrument Veilig Thuis, VNG: Den Haag.
https://vng.nl/files/vng/201605_visiedocument_gefaseerde_ketensamenwerkingvogtlander_van_arum_0.pdf

Werkplan ketenwerkgroep Contextgericht werken (2015), concept 2.0 maart.

16. Bijlage 1 Overzicht aanbevelingen reflectierapport

Reflectie op professionaliteit en professionele kennis

Aanbeveling 1: Actief werken aan en benoemen van de *body of knowledge en skills*. *Regelmatig agenderen* van de leidende vragen en principes, professionaliteit en professionele groei om scherp te blijven en te blijven leren van de ervaring. Dit kan op twee manieren: door casusspecifieke en casusoverstijgende herkenning en betekenisvolle aanpak van patronen.

Versterken kennispositie: patronen zien in incidenten

Aanbeveling 2: bij ZSM meer inhoudelijke *up to date* vakkennis opdoen en ontwikkelen van delict patronen van het ontstaan en afbouw van criminele levenspaden vanaf jonge leeftijd en van partnerrelatiepatronen bij intiem geweld en ex-partnerrelaties. Dit door het bewustzijn te vergroten van de kracht en de bias in eigen invalshoek, de meerwaarde van intensiever overleg te benutten en regelmatig interdisciplinair casuïstiek te bespreken waarin er in een gezamenlijke duiding aandacht is voor relatie- gewelds- en casusoverstijgende patronen. Vaardigheid ontwikkelen om de eigen professionele waarden en vakkennis te articuleren en hun standpunt te onderbouwen in overleg met anderen.

Implicaties hermelding en recidive

Aanbeveling 3: Scherper acteren op het verhinderen van een kostbare hermelding en recidive door het duurzaam stoppen van geweld of een jeugddelict. Dit wordt mogelijk door meer expliciete vragen te stellen over wat er nodig is om deze hermelding of recidive te voorkomen, de uitgezette koers bij ZSM en leeratelier te volgen in de tijd en deze feedback van betrokkene en professionals weer te gebruiken om er bij deze casus en daaropvolgende van te leren.

Mindset, creatief afdoen en handelingsrepertoire

Aanbeveling 4: Een krachtiger gezamenlijk handelingsrepertoire vereist regelmatige oefening en feedback daarop, terugkerende scholing en ondersteuning van uitvoerders in deze samenwerking door leidinggevend en bestuurders.

Spelen met tijd en capaciteit

Aanbeveling 5: Spelen met tijd kan later in het proces een enorme tijdswinst opleveren, de ernst van de gevolgen beperken en schade aan relaties helpen verminderen en herstellen. Voor spelen met tijd is capaciteit als absolute voorwaarde nodig en ondersteuning vanuit leidinggevende van organisaties. Dit biedt de mogelijkheid om met aandacht en zorgvuldig naar een zaak te kunnen kijken en deze met elkaar te duiden en de tijd dan ook te benutten om de zaak grondig aan te pakken.

Handvatten om duurzaam te verdiepen

Aanbeveling 6: Het is belangrijk om regelmatig gezamenlijk casussen te blijven verdiepen. Daarmee wordt aangespoord en uitgedaagd tot beter onderbouwd en gedeeld professioneel handelen en het blijft leerprocessen en professionele groei activeren.

Impact op reguliere aanpak en inbedding in ZSM

Aanbeveling 7: Het leeratelier en ZSM kunnen wederzijds van elkaar leren. Een dubbelstrategie verdient in een volgende fase aanbeveling. Dit door zowel het geleerde van het leeratelier te implementeren in ZSM als het continueren van verdiepen van casuïstiek en de gemeenschappelijke reflectie daarop.

Kaders voor financiering en professionalisering

Aanbeveling 8: Wil de vernieuwing verder uitgebouwd en het leerproces bestendigd worden, dan is er een draagvlak nodig van financiële, vakinhoudelijke, procesmatige, leidinggevende, strategische en bestuurlijke ondersteuning om verder te professionaliseren. Quick winns zijn mogelijk big losses (zie ook Sennett, 2012) omdat ze het verdiepende leerproces afvlakken en daarmee ook grote verandering afsnijden.

Vervolg na de leerateliers

Aanbeveling 9: Iedere medewerker bij ZSM verdient een doorgaand leerproces om betekenisvol af te doen en vanuit de leeratelier blijft aandacht voor het verdiepen van casuïstiek van groot belang voor de kwaliteit van het werk en de professionele groei. Daarmee wordt gepleit voor verbreding en verdieping van dit experiment van drie leerateliers. De verbinding met ZSM verder handen en voeten te geven in de uitwerking van de tafels vast en niet-vast.

Verhogen professionele standaard en duurzaam werk

Aanbeveling 10: De leerateliers laten een potentie zien van professioneel werk die nog slechts voor een deel is benut. De professionele standaard kan en moet nog verder omhoog en dat vraagt om continuering van de ingeslagen weg. Kernwoorden voor het verstevigen van de kennispositie zijn: doorlopende scholing, blijvend collectief en vakinhoudelijk leren, stimuleren tot een kritisch-constructieve houding en gezamenlijk leren van casuïstiek.